

УДК 130.2:316.422

ІНФОРМАЦІЙНА Й ІННОВАЦІЙНА КУЛЬТУРА: СПРОБА ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ

Катерина Кириленко

*Київський національний університет культури і мистецтв,
кафедра філософії
вул. С. Коновальця, 36, м. Київ, Україна*

Здійснено порівняльний аналіз інформаційної й інноваційної культури, обґрунтована думка про те, що інформаційна культура в постіндустріальному суспільстві, розвиток якого на сучасному етапі залежить від інновативності його членів, поступово трансформується в культуру інноваційну.

Ключові слова: інформаційна культура, інноваційна культура, інформація, інновація, новація, інновативність, інноватор.

Поняття «інформаційна культура» з'являється в пресі, а згодом – і в науковій літературі наприкінці ХХ ст. У 70–80 рр. переважно бібліографи, бібліотекознавці, книгознавці активно пропагували необхідність теоретичного вивчення процесу її становлення; у 80-х рр. формуванням інформаційної культури зацікавилися педагоги, ними обґрунтована важливість цього процесу для освіти сучасної людини; починаючи з 90-х рр. ХХ ст. інформаційна культура вивчається не лише як незаперечна характеристика сучасного фахівця як особистості, але й як складова частина цілих галузей сучасної науки (інформатики, кібернетики, менеджменту тощо), як феномен нового суспільства, інформаційного як за своїми аксіологічними параметрами, так і за технологічними особливостями [10; 11].

Інформаційну культуру нині прийнято диференціювати на інформаційну культуру особистості, інформаційну культуру спеціаліста (фахівця певної галузі) та інформаційну культуру як «галузь культури, що пов'язана з функціонуванням інформації в суспільстві» [2] (або як форму сучасної культури). У сучасній науковій літературі чітко прослідковуються такі підходи до вивчення інформаційної культури: власне інформаційний, який ще інколи називають інформологічним (у його рамках інформаційну культуру тлумачать як сукупність знань, умінь і навичок роботи з інформацією й інструмент реалізації інформаційних потреб сучасної людини), культурологічний (інформаційна культура постає як складова частина загальної культури людини, як конструктивний елемент формування культури людства (у деяких контекстах як синонімічне поняття використовується термін «дигітальна культура»), як форма сучасної культури) та філософський, що став наслідком активного функціонування двох попередніх підходів. Згідно з філософським підходом інформаційна культура є світоглядною основою та методологічним інструментарієм сучасного суспільства, в якому інформація відіграє провідну роль [10; 11].

Наявність філософського ракурсу в оцінці інформаційної культури відзначають також фахівці, що сповідують нефілософський підхід до її потрактування. Зокрема, Т. Полякова визначає інформаційну культуру як «соціокультурну технологію, спрямовану <...> на формування людини, що здатна жити й успішно здійснювати свою діяльність у сучасному інформаційному середовищі» [8, с. 86]; В. Леончиков характеризує інформаційну культуру як «наскрізний» аспект, який є характерним для всіх видів етнотериторіальних, соціальних і глобальних видів культури, а також для таких інтегративних видів культури, як економіч-

на, екологічна, політична, правова, моральна, релігійна та ін. [6]. Серед великої кількості літератури, присвяченої вивченню інформаційної культури та шляхів її формування, слід відзначити праці таких авторів, як Н. Гендіна, А. Гречихін, Н. Джинчарадзе, Ю. Барановський, В. Беспалько, Р. Вільямс, М. Вохришева, Б. Гершунський, Д. Джонассен, А. Єршов, М. Жалдак, В. Зінченко, Л. Калініна, С. Каракозов, К. Колін, Д. Лайон, Ю. Машбиць, Ю. Рамський, М. Сараф, Е. Семенюк, А. Урсул.

У цих та інших працях визначається особливе місце інформації та знань у сучасному світі, вказується на зв'язок інформаційної культури зі структурами інформаційного суспільства. Але про кореляцію таких понять, як інформаційна культура й інноваційна культура, не йдеться. На нашу думку, їхній взаємозв'язок та взаємодія не лише мають місце, але й належним чином повинні бути вивчені, оскільки така постановка питання відкриває нові перспективи для розвитку кожного з концептів. Метою статті є порівняння інформаційної культури й інноваційної культури (у контексті їхніх світоглядно-методологічних параметрів) як форм сучасної культури, що пов'язані з її існуванням у рамках постіндустріального суспільства, обґрунтування перспектив розвитку кожної з цих форм за умови відстеження такого взаємозв'язку.

Якщо поняття інформаційної культури вже відстояло своє право на статус наукової дефініції, і науковці визначили контексти його застосування й окреслили підходи до його вивчення, то інноваційна культура як поняття лише розпочинає цей шлях. Термін «інноваційна культура» є досить новим, хоча словосполучення, покладене в його основу, у якості характеристики засвоєння нововведень стало звичним як для наукової літератури, так і для сучасного інформаційного простору. Термін «інноваційна культура» виник за аналогією з терміном «інформаційна культура»: культура засвоєння інновацій та культура функціонування інформації (саме такий зміст мають згадані терміни). За основу терміна «інноваційна культура» взяте поняття «інновація» (від латин. *innovatio* – «оновлення, відновлення, зміна»), яке вводить у науковий обіг Й. Шумпетер, чим започатковує активний розвиток різних теорій інновацій від 20-х рр. ХХ ст. Й. Шумпетер під інновацією розумів утілення наукового відкриття чи технічного винаходу в новій технології чи новому товарі, нову комбінацію виробничих чинників, нову якість виробництва шляхом запровадження нових засобів виробництва або організаційних систем. [12] Інновації, згідно з Законом України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р., – це новостворені (застосовані) і (або) удосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного чи іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [9]. Слід зазначити, що термін «інновація» використовується нині практично в усіх сферах життєдіяльності сучасної людини, оскільки перманентна та динамічна поява нового є визначальною ознакою сучасності. У літературі інновації розглядають як зміни (Й. Шумпетер), як процес (Д. Тідд) та як результат (Х. Рігс); існує статичний (у ньому інновація постає як «інновація-продукт») та динамічний (інновація постає як «інновація-процес») підходи до їх розгляду; говорять про інновації додаткові та підривні тощо [5; 7].

Слід зазначити, що поняття «інновація» не тотожне поняттю «новація»; новація є предметом інновації, натомість інновація постає кінцевим результатом упровадження новації. Якщо поява нового (новації) властива будь-якому періоду історії людства – шляхом творення та засвоєння нового людство рухається вперед, – то інновації виникають і активно розвиваються саме в сучасну епоху внаслідок поєднання науки, техніки та виробництва, що є стрижнем сучасного науково-технічного прогресу. Попри свій потужний новітній та оновлюючий потенціал, інновації не мають нігілістичного змісту. Інновації можливі лише на ґрунті продуктивного діалогу з традицією; на єдність минулого, сучасного та майбутнього

в змісті інновації вказував П. Друкер. Інновація пропонує таке «нове», яке є не запереченням існуючого, а його вдосконаленням; крім того, інновація потребує свого впровадження, використання, тиражування, що стає можливим лише за умови її засвоєння, опрацювання, апробації, коли вона стає тим новим, що стало вже звичним чи традиційним. Тож інновація потребує втілення, інституціоналізації, а будь-яка традиція виникає спочатку як інновація.

Термін «інноваційна культура» в контексті вивчення інноваційної діяльності першими почали вивчати зарубіжні економісти (Г. Тренквіст, Б. Санто, Т. Давіла, Дж. Епштейн, Р. Шелтон і ін.), пізніше їхній доробок доповнили соціологи (Ю. Карпова, Б. Лісін, В. Фокінатаін.) та педагоги (А. Герасимов, Л. Єлізарова, О. Козлова, І. Логінов, Р. Міленкова, О. Амацьєва, Н. Гавриш, В. Носкова, А. Кальянов, В. Чернолес, О. Єфросініна та ін.). Формуванню інноваційної культури як частини загальної культури особистості присвячені роботи Е. Афанасьєва, В. Віненко, В. Вороніна, В. Нестеренко, Л. Ордіної, А. Поскрякова, Л. Сластьоніна, С. Щукоїної та ін. У літературі можна чітко відслідкувати такі підходи до розуміння інноваційної культури: інноваційна культура як культура впровадження нововведень різними історичними типами культури (щоправда, за такого визначення термін слід було б дещо змінити, наприклад, на «культуру нововведень», оскільки таке потрактування не передає суті інноваційної культури); інноваційна культура як особистісна (професійна) характеристика сучасної людини в контексті її готовності до нового як у певній сфері професійної діяльності, так і в щоденному житті; інноваційна культура як методологічна основа покращення та модернізації всіх сфер людської діяльності; нарешті, найбільш широке та нове потрактування: інноваційна культура як форма сучасної культури, нова історична реальність, яка постала внаслідок трансформації постіндустріального суспільства в напрямку до інформаційного й інноваційного, унаслідок особливої ролі інновацій у ньому. Останній підхід є цілком обґрунтованим, оскільки поняття «форма культури» позначає певний культурний продукт, технології, за допомогою яких він твориться, та світоглядно-методологічні принципи, на яких він базується; їх стрижнем є властиве саме цій культурі бачення світу та людини. Інноваційна культура як вид сучасної культури формує новий тип людини: креативність та інновативність є її визначальною характеристикою, ця людина налаштована на зміни, готова до їх постійного оновлення, готова до перманентної освіти. Інноваційна культура створює таку картину світу, яка є перебігом великої кількості нелінійних процесів, шляхом до їх розуміння є синергетика як наука про самоорганізацію в різних системах [4].

Потрактування інноваційної культури як форми сучасної культури передбачає з'ясування її місця серед інших культурних форм, її порівняння з ними. Інноваційна культура як форма сучасної культури пов'язана з такими концептами сучасності, як знаннєве суспільство, постіндустріальне суспільство, інформаційна культура, дигітальна культура, перманентна освіта тощо [3].

Недостатньо вивченим, але важливим для розуміння суті світоглядно-методологічних трансформацій сучасності є з'ясування взаємозв'язку інноваційної й інформаційної культур. Пропонуємо результати нашого аналізу розглянути у формі порівняльної таблиці.

Інноваційна культура	Інформаційна культура
Є процесом продукування, засвоєння та впровадження інновацій.	Є процесом обробки інформації, як нової, так і вже існуючої, процесом продукування інформації.
В інновації синтезуються старе, існуюче та нове.	Інформація є полем співіснування старого, сучасного та нового.

Знання є шляхом до творення інновацій, інновації потребують інформаційного супроводу.	Інформація створює продуктивне поле для інновацій. Інформація є підмножиною знань. Інформація є знанням експліцитним, натомість знання може бути також імпліцитним.
Інновація є результатом упровадження знань. Знання лежать в основі інновації.	Інформація є певним об'ємом знань, знання ж мають відкритий характер. Знання можуть перетворюватися в інформацію.
Інноваційна культура існує як поле поширення та використання інновацій, які продукуються окремими високоінтелектуальними чи творчими особистостями, використання ж інновацій зорієнтоване на масового споживача.	Інформаційна культура є продуктом високоінтелектуальної та високотехнічної праці невеликої кількості осіб, від маси своїх представників не вимагає творчого мислення, від них очікується лише володіння інструментальними засобами.
Інновація продукується одиницями, але потребує масового споживача; пошуком інновацій, які дадуть можливість заволодіти увагою споживачів, займаються виробники товарів та послуг.	Інформаційна культура, з одного боку, створює можливості для розвитку індивідуальних здібностей окремих людей, з другого – формує монополію, у тому числі інтелектуальну, окремих великих фірм та корпорацій.
Інновація потребує колективного споживача; окрема, навіть революційна розробка, не стане інновацією доти, доки не заволодіє увагою масового споживача.	Знання – це предмет суб'єктного володіння, інформація – предмет володіння певного об'єкта. Інформаційна культура може існувати й на індивідуальному, і на колективному рівні.
Інноваційна культура потребує мережевої культури як умови успішної дифузії інновацій.	Інформаційна культура сприяє формуванню «мережевої» людини та дигітальної культури.
Інновація дифундує не через книги, а переважно через засоби масової інформації, інтернет, соцмережі, через особисте спілкування.	Інформаційна культура підміняє книжкову культуру мережевою, яка тиражує сурогати чужих думок, що переказуються, а не цитуються.
Інноваційна культура потребує розвитку творчості, асоціативного й інтегративного мислення не лише в окремих особистостях, але й у широкого загалу.	Інформаційна культура потребує розвитку інтелектуальних здібностей, володіння ІТ-технологіями, креативність у еволюції та використанні яких високо цінується їхніми творцями.
Інноваційна культура спрямована на поєднання природничо-наукового та гуманітарного знання, раціонального й інтуїтивного в напрямку формування нової цілісної інноваційної картини світу.	Інформаційна культура зорієнтована на розвиток природничо-наукового знання, на фундаментальні та прикладні дослідження. Гуманітарне знання здійснює експертизу її доробків. Останнім часом естетичні параметри стають все важливішими для її розвитку.

Порівняльне вивчення інноваційної й інформаційної культур засвідчує їхню близькість, говорить про існування в одному історичному часі. Проте, на нашу думку, інноваційна культура є не паралельним до інформаційної культури утворенням, а закономірним етапом її еволюції. «Сформована інформаційна культура, – зазначають Л. Калініна та Б. Моцик, – в інформаційному суспільстві приречена на протистояння процесів дегуманізації розвитку особистості та підмінювання духовних цінностей науково-технічними нововведеннями, захищає людину від надмірного впливу великих обсягів інформації, від маніпулювання її свідомістю через засоби масової інформації, зменшує вартість споживання інформації й інформаційних послуг за рахунок багаторівневого доступу до однієї й тієї ж інформації та базується на інформаційній компетентності» [2]. Механізмом формування й регулювання інформаційної культури нині постає інноваційна культура.

Культура інновацій проникає в усі сфери сучасного життя, у тому числі у сферу інформаційну. Інноваційна культура визначає напрямок та спосіб розвитку інформаційного продукту сучасності, для якого першочерговою умовою успішності є інновативність. Без креативного, інновативного мислення нині неможливо успішно працювати з інформацією; інформаційний продукт чи технологія цікавить сучасну людину лише тоді, коли він чи вона є інноваційними, їх використання широким загалом можливе лише за умови поширення (дифузії) в якості інновації.

Інноваційна культура не лише визначає характер майбутнього інформаційної культури, вона в широкому розумінні приходить на зміну культурі інформаційній. Тоні Вагнер у книзі «Створення інноваторів» зазначає: «Ми вже не можемо процвітати за рахунок збільшення виробництва або споживання. Ми повинні досягти цього шляхом інновативності» [1, с. 18]. Для сучасної людини володіння навичками інформаційної культури, життя в умовах тотального поширення й оновлення інформації є нормою; володіння знаннями та відповідними компетенціями лише в цій сфері не дає можливості бути успішним та конкурентоспроможним. Майбутнє – за людьми-інноваторами, потреба в них постійно зростає, інновативність стає чи не найважливішою рисою в будь-якій сфері життєдіяльності людини. Т. Вагнер у вже цитованій книзі перераховує навички, потрібні сучасним студентам для побудови успішної кар'єри, називає їх «сімома навичками виживання», список яких пізніше доповнює. Прикметно, що володіння інформаційними навичками чи компетентностями має не першочергове, хоча й важливе значення. Це такі навички: «1) критичне мислення та вирішення проблем; 2) спільна робота в соціальних мережах та слідування за впливом; 3) гнучкість і адаптивність; 4) ініціативність і підприємливість; 5) отримання й аналіз інформації; 6) ефективне усне й письмове спілкування; 7) цікавість і уява» [1, с. 24–25], а також «наполегливість, готовність експериментувати та йти на передбачуваний ризик, уміння миритися з невдачами, здатність до проектного мислення, а не лише до критичного» [там само]. Автор книги також посилається на статтю Д. Дайер та К. Крістенсен у журналі «Harvard Business Review» під промовистою назвою «ДНК інноватора», у якій автори виділяють п'ять навичок інновативних індивідів: спілкування, допитливість, спостережливість, експериментування, взаємодія [1, с. 25–26].

Інновативність як першочергова вимога до сучасної людини не переорієнтовує сферу її інтересів від інформаційної до іншої, вона позначає плюралістичність таких сфер інтересів не лише для всіх, але й для однієї людини («інноваторам, щоб мислити інакше, потрібно постійно змінювати свою діяльність» [1, с. 27–28]); вона також змінює інформаційну культуру, сферу інформації та високих технологій (важливе місце серед інноваторів посідають STEM-інноватори (STEM – «наука, технологія, інженерія, математика»). Нелінійне мислення, синергетичне сприйняття світу, відкритість до пошуку все нових і нових біфуркаційних зустрічей як шляху до альтернативних сценаріїв майбутнього принципово відрізняє інноваційну культуру від інформаційної культури.

Нині без належного рівня розвитку інформаційної культури (як на рівні особистості, так і на рівні суспільства) неможливий розвиток інноваційної культури, яка визначає перспективи майбутнього. Інформаційна культура поступово трансформується в культуру інноваційну, за якою – майбутнє сучасного світу.

Предметом подальших досліджень має стати вивчення шляхів означеної трансформації, перспектив існування та місця інформаційної сфери в суспільстві інноваторів.

Список використаної літератури

1. Вагнер Т. Створення інноваторів: як виховати молодь, яка змінить світ / Т. Вагнер. – Київ : K.FUND, 2015. – 222 с.

2. Калініна Л. Інформаційна культура як феномен інформаційного суспільства і напрям дослідження./ Л. Калініна, Б. Моцик // Теорія та методика управління освітою. – № 8. – 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tme.umo.edu.ua/docs/8/6.pdf>.
3. Кириленко К. Інноваційна культура в контексті теорії постіндустріального суспільства / К. Кириленко // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія. – Випуск 10. – 2015. – С. 44–52 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://visnyk-culturology.mdu.in.ua/uk/vipusk_10.pdf.
4. Кириленко К. Синергетичний підхід як світоглядно-методологічний принцип вивчення та формування інноваційної культури / К. Кириленко // Актуальні проблеми філософії та соціології. Вісник Національного університету «Одеська юридична академія». – № 8. – 2015. – С. 73–77.
5. Коюда О. Інноваційна культура та її характерні особливості / О. Коюда, О. Небилиця // Проблеми науки. – 2009. – № 7. – С. 15–20.
6. Леончиков В. Информационная культура личности: поиски методологии / В. Леончиков // Информационное общество: культурологические проблемы : материалы междунар. науч. конф., Краснодар – Новороссийск, 17–19 сентября 1997 г. – Краснодар. – 1997. – С. 91–93.
7. Лисин Б. Инновационная культура / Б. Лисин // Инновации. – 2008. – № 10. – С. 49–53.
8. Полякова Т. Формирование информационной культуры личности и общества – актуальная социокультурная технология эпохи информатизации / Т. Полякова // Информационное общество : культурологические проблемы : материалы междунар. науч. конф., Краснодар – Новороссийск, 17–19 сентября 1997 г. – Краснодар, 1997. – С. 86–88.
9. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
10. Прудникова О. Інформаційна культура: концептуальні засади та світоглядний сенс : [монографія] / О. Прудникова. – Х. : Право, 2015. – 352 с.
11. Цимбалюк В. Інформаційна культура : [навч. посіб.] / В. Цимбалюк, Ю. Яцишин, Н. Новицька, Р. Калюжний, М. Швець ; Держ. податк. адмін. України, Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2007. – 254 с.
12. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. Шумпетер. – М. : ЭКСМО, 2007. – 864 с.

INFORMATION AND INNOVATION CULTURE: AN ATTEMPT OF COMPARATIVE ANALYSIS

Kateryna Kyrylenko

*Kyiv National University of Culture and Arts,
Department of Philosophy
Konovalts Y. str., 36, Kyiv, Ukraine*

In the article the author carries out the comparison of information culture and innovation culture, substantiates an idea that information culture in post-industrial society, the development of which at the modern stage depends on the level of innovation of its members, gradually transforms into the innovation culture.

Key words: information culture, innovation culture, information, innovation, novation, innovator.